

Hiljutised arengusuunad Euroopa Liidu sotsiaalmajanduses

KOMMENTEERITUD KOKKUVÕTE

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee

European Economic and Social Committee

Hiljutised arengusuunad Euroopa Liidu sotsiaalmajanduses

Kommenteeritud kokkuvõte

Uuring sisaldab autorite teavet ja seisukohti ning need ei kajasta tingimata Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee ametlikku seisukohta. Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee ei garanteeri uuringus esitatud andmete täpsust.

Ei Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteed ega Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee nimel tegutsevat mis tahes isikut ei saa pidada vastutavaks uuringus sisalduva teabe võimaliku kasutamise eest.

KOMMENTEERITUD KOKKUVÕTE

SISUKORD

Eessõna: Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee eri elualade rühma esimees Luca Jahier; Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee sotsiaalmajanduse huvigrupi kaasesindajad Krzysztof Balon ja Alain Coheur

- 1. Sissejuhatus ja eesmärgid**
- 2. Sotsiaalmajanduse mõiste ja sellega seotud peamised teoreetilised käsitlused**
- 3. Sotsiaalmajandus ja seonduvad arenemisjärgus kontseptsioonid Euroopas**
- 4. Hiljutine avalik sotsiaalmajanduspoliitika Euroopa tasandil (2010–2016)**
- 5. Hiljutine avalik sotsiaalmajanduspoliitika riiklikul ja piirkondlikul tasandil (2010–2016)**
- 6. Sotsiaalmajanduse osakaal ELi 28 liikmesriigis**

EESSÕNA Luca Jahierilt

Mul on väga hea meel Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee tellitud ning uuringukeskuse CIRIEC poolt läbi viidud uuringu „Hiljutised arengusuunad Euroopa Liidu sotsiaalmajanduses“ avaldamise üle. Kolme järjestikuse uuringu avaldamisega alates 2008. aastast oleme tõestanud oma jätkuvat pühendumist Euroopa sotsiaalmajanduse toetamisele ja edendamisele.

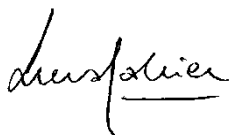
Uuring võimaldab edusamme mõõta, tagades usaldusväärsed ja võrreldavad andmed. On ilmne, et majandus- ja finantskriis ei ole sotsiaalmajandust oluliselt kahjustanud. Praegu pakub see sektor palgatööd 6,3 %le EL 28 töötavast elanikkonnast, võrrelduna 6,5 %ga 2012. aastal.

Olen kindlal veendumusel, et sotsiaalmajandus on tõestuseks ja toeks väärtustele, millele tuginedes Euroopa Liit loodi (ELi lepingu artikkel 3). See on kodanike jaoks nii võimalus kui ka vahend osaleda vastutustundlikult meie kestliku tuleviku rajamisel. Lisaks on see ulatuslik vahend, mis võimaldab ELil liikuda ÜRO kestliku arengu tegevuskava 2030 raames võetud kohustuste täitmise suunas.

Seepärast on äärmiselt oluline ELi suurenev toetus sotsiaalmajandusele Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) kaudu. Mul on eriti hea meel, et viimastel aastatel on järjestikused ELi nõukogu eesistujariigid seadnud sotsiaalmajanduse prioriteediks ning väärtustanud komitee panust nende töösse.

Siiski on teha veel palju, sh tuleb suurendada sektori nähtavust ja tunnustamist. Loodan siiralt, et lähitulevikus tehakse edusamme eri sotsiaal-majanduslike rühmade kohta süstemaatilise statistika koostamise ning sotsiaalmajanduse riiklikus statistikas arvestamise suunas. Pole kahtlust, et see oleks esimene vajalik samm sotsiaalmajanduse õiglase väärtustamise suunas. Olen ka seisukohal, et ELi sotsiaalmajanduse sise- ja välismõõtmte ühendamisel on suur rakendamata potentsiaal, eriti suhetes meie naabritega poliitiliste, julgeolekualaste ja majanduslike pingete ajal.

Kutsun kõiki osapooli üles jõud ühendama ja aktiivsemalt tegutsema. Oleme juba tublisid edusamme teinud. Jätkakem seda üheskoos!

Luca Jahier

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
eri elualade rühma esimees

EESSÕNA Alain Coheurilt

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee avaldatud uuring „Hiljutised arengusuunad Euroopa Liidu sotsiaalmajanduses“ on 2008. ja 2012. aastal läbiviidud samateemaliste uuringute järel juba kolmas. Uuring telliti uuringukeskuselt CIRIEC ning see pole üksnes eelmiste uuringute ajakohastatud versioon, vaid selles keskendutakse kolmele valdkonnale:

- sotsiaalmajandus ning seonduvad arenemisjärgus mõisted ja liikumised,
- viimastel aastatel sotsiaalmajandussektori parandamiseks ELi tasandil ja liikmesriikides kujundatud avalik poliitika laiemas mõistes,
- sotsiaalmajanduse suurus igas ELi liikmesriigis.

Selle uuringu avaldamisega tõestab komitee oma pühendumist sotsiaalmajanduse tunnustamisele ja edendamisele. Tegemist on sektoriga, mis on nurgakiviks nii töökohtade loomisele ja sotsiaalsele ühtekuuluvusele kogu Euroopas kui ka Euroopa sotsiaaldõiguste samba loomisele ja tugevdamisele.

Uuringus tõstetakse esile oluline ja kasvav roll, mida sotsiaalmajandus etendab turumajanduses, toimides nii koos sellega kui ka paralleelselt. Tagades, et majanduslik tõhusus täidab sotsiaalseid vajadusi, loob sotsiaalmajandus majandus- ja sotsiaalküsimuste vahele tegelikud seosed, mitte ei alluta üht teisele.

Sotsiaalmajanduse kasvupotentsiaali majandusliku ja sotsiaalse kriisi ajal on sageli esile tõstetud. Sotsiaalmajandus on tõepoolest hea näide vastupidavusest ning areneb jätkuvalt, samas kui teised majandussektorid on raskustes. See pole n-ö kõrvalsaadus: sotsiaalmajandusettevõtted näitavad, et vaja on majandust, mis ühendab sotsiaalse, majandusliku ja rahandusliku mõõtme, suudab luua jõukust ning mida ei mõõdeta üksnes rahalise kapitali, vaid eelkõige sotsiaalse kapitali järgi. Sotsiaalmajandusettevõtete tegevus pole ajendatud üksnes turu või majanduskasvu kriteeriumidest. Lõppeesmärgiks pole mitte ettevõtte areng, kahekohalised kasumlikkuse näitajad ja kasum, vaid kaasaaitamine üldiste huvide, sotsiaalse ühtekuuluvuse ja meie ühiskondade heaolu saavutamisele.

Käesolev uuring näitab, et on äärmiselt oluline jätkata sotsiaaletttevõtte mõiste arutamist osana laiemast, põhjalikumast kavast sotsiaalmajanduse, selle põhimõtete ja juhtimise toetamiseks, edendamiseks ning arendamiseks. Samuti on väga oluline innustada heade tavade vahetamist teiste liikmesriikidega, kus on pikaajalised kogemused sotsiaalmajanduse valdkonnas.

Sotsiaalmajanduse kasvu toetamiseks on vaja üles näidata poliitilist julgust, rakendades erimeetmeid maksunduse, laenude ja bürokraatia vallas ning praktilisi meetmeid sotsiaalmajanduse toetamiseks, pidades eelkõige silmas noori, kes soovivad osaleda vastutustundlikumas majanduses ja investeerida inimestesse.

Komitee on jätkuvalt sotsiaalmajandusettevõtete kindel liitlane.

Alain Coheur

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
sotsiaalmajanduse huvigrupi kaasesindaja

EESSÕNA Krzysztof Balonilt

Komitee uuringu „Hiljutised arengusuunad Euroopa Liidu sotsiaalmajanduses“ tänavune väljaanne kinnitab taas sotsiaalmajandussektori olulist rolli töökohtade loomisel, kestliku arengu soodustamisel, teenuste ja vajaduste vastavusse viimisel ning õiglasema sissetuleku ja jõukuse jaotamisel. Sotsiaalmajandusettevõtete tegevusel on aga palju laiem kontekst, nimelt loovad need nii osalusdemokraatiat kui ka sotsiaalset kapitali. See kehtib iseäranis liikmesriikide puhul, kes ühinesid ELiga pärast 2004. aastat. Enamik neist olid kuni 1989. või 1990. aastani Nõukogude Liidu ülemvõimu alla kuuluvad sotsialistlikud riigid, kus kodanikuühiskonna tegevus puudus või oli väga piiratud. Nende ajalooliste sündmuste tagajärjeks on muu hulgas ebakindel finantsolukord vabaühenduste sektoris ja kodanikuühiskonna vähene kaasatus kohalike töövõimaluste loomisse. Seda on näha isegi statistikas: kui kogu ELi sotsiaalmajanduse palgalise tööhõive määr on 6,3 %, siis nn uutes liikmesriikides on see näitaja keskmiselt 2,5 %.

„Päike tõuseb idast“: teisest küljest aitavad paljud neist riikidest pärit uued ideed ja lähenemisviisid Euroopa sotsiaalmajandust rikastada, alates Poola solidaarsusliikumise (Solidarność) kogemusest kuni aruteludeni subsidiaarsuse põhimõtte rakendamise ja sotsiaalmajanduse riigiasutustest sõltumatus teemal ning praktiliste näideten, nagu Slovakkia sotsiaalsete munitsipaalettevõtete mudel.

Sotsiaalmajanduse arengu pikaajalise strateegia loomise seisukohalt paistab olevat väga oluline kõigi liikmesriikide kogemusi hõlmav pidev dialoog seadusandjate/poliitikute ja sotsiaalmajandussektori vahel nii riiklikul kui ka Euroopa tasandil. Kutsume kõiki osapooli üles tegema komiteega koostööd, et sotsiaalmajandust tunnustataks kui Euroopa tulevase majandusliku ja sotsiaalse mudeli olulist või isegi esmatähtsat osa.

Krzysztof Balon
Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
sotsiaalmajanduse huvigrupi kaasesindaja

SISSEJUHATUS JA EESMÄRGID

1.1. Eesmärgid

CIRIECi koostatud aruande üldine eesmärk oli uurida sotsiaalmajanduse hiljutisi arengusuundi Euroopa Liidus (EL) ja selle 28 liikmesriigis. Aruandes keskendutakse kolmele valdkonnale: esiteks sotsiaalmajandus ning arenemisjärgus kontseptsioonid ja liikumised, mis on seotud riikide ja turu/tulundusettevõtete vahelise ruumiga, teiseks viimastel aastatel ELis ja liikmesriikides sotsiaalmajandussektori edendamiseks loodud avalik poliitika laiemas mõistes ning kolmandaks sotsiaalmajanduse osakaalu mõõtmine igas liikmesriigis. See uuring ei ole üksnes CIRIECi läbi viidud ning Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee poolt aastatel 2008 ja 2012 avaldatud uuringute „Sotsiaalmajandus Euroopa Liidus“ ajakohastatud versioon, vaid selles analüüsitakse ja hinnatakse kõnealuse valdkonna hiljutisi arengusuundi Euroopas. Et saada uuritavatele teemadele vastuseid, ehitati projekt üles kolme valdkonna ümber. Esimeses, kontseptuaalses valdkonnas koostati ülevaade arenemisjärgus mõistetest, võrreldes neid ELis väljakujunenud sotsiaalmajanduse mõistega ja selgitades välja nendega seotud probleemid.

Uuringu teises, avalikku poliitikat käsitlevas valdkonnas keskenduti sotsiaalmajanduspoliitikale, mida valitsused on viimasel ajal (2010–2016) Euroopa ja riiklikul tasandil rakendanud. Sotsiaalmajanduse keskkond ja nn ökosüsteem on oluline tegur, mis võib soodustada sotsiaalmajandusettevõtete arengut või olla neile väliseks takistuseks. Projekti käigus sõnastati raamistik kõigi nende poliitikavaldkondade liigitamiseks. Sellega nähakse ette ELis rakendatavate põhialgatuste läbivaatamine, uute sotsiaalmajandust käsitlevate riiklike õigusaktide võrdlev analüüs ning hinnang nende mõjule Euroopas.

Kolmas valdkond on statistiline. Selle keskne eesmärk oli tagada kvantitatiivsed andmed sotsiaalmajanduse kohta 28 liikmesriigis, kasutades sama meetodit nagu kahes eelmises uuringus, mille CIRIEC Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee tellimusel läbi viis. Selle käigus uuriti ka hiljutisi arengusuundi statistikas ja olemasolevaid andmeid kogu Euroopas.

1.2. Meetodid

Aruande koostamist juhtisid ja selle kirjutasid peamiselt Rafael Chaves ja José Luis Monzón (CIRIEC), keda nõustas eksperdikomitee, kes arutas juhtidega töögraafikut tervikuna, meetodeid ja esitatud lõpparuannet ning aitas neil tuvastada ettevõtjate ja organisatsioonide eri liike, mis moodustavad igas Euroopa Liidu liikmesriigis sotsiaalmajanduse osa.

Meetodites tuginetakse aruande esimeses osas sotsiaalmajanduse kui terviku mõiste määratlemisel sotsiaalmajanduse ettevõtlus- või turundussektori mõistele, mis on esitatud Euroopa Komisjoni käsiraamatus ühistute ja vastastikuste ühingute satelliitarvepidamise kohta, ning selle suhtes oodatakse poliitiliste ja teadusringkondade laialdast üksmeelt.

Aruande teise eesmärgi saavutamiseks viidi 2017. aasta märtsis ja aprillis läbi ulatuslik väliuuring küsimustiku vormis, mis saadeti ELi 28 liikmesriigile. See saadeti väljavalitud isikutele, kellel on eksperditeadmised sotsiaalmajanduse mõiste ja seonduvate valdkondade ning sektori olukorra kohta nende vastavates liikmesriikides. Kõnealuste ekspertide hulka kuuluvad ülikoolide teadlased, sotsiaalmajandust esindavates liitudes või organisatsioonides tegutsevad eksperdid ja kõrged riigiametnikud, kelle vastutusvaldkonnad on seotud sotsiaalmajandusega. Tulemused on olnud vägagi rahuldavad – 28 ELi riigist on laekunud 89 täidetud küsimustikku.

Aruande kolmas vahe-eesmärk – avaliku poliitika määratlemine – saavutati eksperdikomitee ja valdkonna ekspertidega konsulteerimise teel, kasutades küsimustikes antud teavet ning pidades eksperdikomiteega arutelusid.

SOTSIAALMAJANDUSE MÕISTE JA SELLEGA SEOTUD PEAMISED TEOREETILISED KÄSITLUSED

2.1. Sotsiaalmajanduse määratlus ja tunnustamine tänapäeval

Sotsiaalmajanduse mõiste hiljutisima määratluse on koostanud sotsiaalmajandust esindava Euroopa tasandi ühenduse Social Economy Europe liikmed ning see on esitatud nende sotsiaalmajanduse põhimõtete hartas. Need põhimõtted on järgmised:

- üksikisik ja sotsiaalne eesmärk on kapitalist tähtsamad;
- vabatahtliku ja piiramatu liitumise võimalus;
- demokraatlik juhtimine liikmesuse kaudu (ei puuduta sihtasutusi, sest neil ei ole liikmeid);
- liikmete ja kasutajate huvide ja/või üldiste huvide ühendamine;
- solidaarsuse ja vastutuse põhimõtte kaitse ja rakendamine;
- iseseisev majandamine ja sõltumatus riigiasutustest;
- suurem osa ülejäägist kasutatakse kestliku arengu eesmärkide, liikmetele huvi pakkuvate teenuste või üldiste huvide heaks.

2.2. Rahvamajanduse arvepidamise süsteemide jaoks sobiv sotsiaalmajanduse määratlus

Juba 2012. aasta aruandes väljapakutud määratlus on järgmine:

„ametlikult organiseeritud eraettevõtted, mis on otsuste tegemisel sõltumatud ja mille liikmeks astumine on vabatahtlik ning mis on loodud oma liikmete vajaduste täitmiseks turu kaudu, tootes kaupu ja osutades teenuseid, pakkudes kindlustust või rahastamist, kusjuures otsuste tegemine ning kasumi või ülejäägi jaotamine liikmete vahel ei ole otseselt seotud kapitali ega liikmete

osamaksudega. Igal liikmel on üks hääl ning kõik toimuv otsustatakse demokraatliku ja osalusel põhineva otsustusprotsessi kaudu. Sotsiaalmajandus hõlmab ka ametlikult organiseeritud eraorganisatsioone, mis on otsuste tegemisel sõltumatud ja mille liikmeks astumine on vabatahtlik ning mis osutavad kodumajapidamistele turuväliseid teenuseid ning mille võimalikku eelarveülejääki ei saa omandada majandussubjektid, kes neid organisatsioone loovad, juhivad või rahastavad.“

Tabel 1. Sotsiaalmajandusettevõtted ESA 2010 institutsioonilise sektori järgi

ESA 2010 SEKTOR	INSTITUTSIOONILINE	SOTSIAALMAJANDUSETTEVÕTTED JA MIKROMAJANDUSLIKUD ORGANISATSIOONID
TURUTOOTJAD	Mittefinantsettevõtted (S11)	• Ühistud (töötajad, põllumajanduslik toidutööstus, tarbijad, haridus, transport, majutus, tervishoid, sotsiaalteenused jne) • Sotsiaalsed ettevõtted • Muud assotsieerumisel põhinevad ettevõtted • Muud eraõiguslikud turutootjad (mõned ühendused ja muud juriidilised isikud) • Sotsiaal-majanduslikke mittefinantsorganisatsioone teenindavad kasumitaotluseta institutsioonid • Sotsiaalmajandussektori juhitud mittefinantsettevõtted
	Finantsinstitutsioonid (S12)	• Laenuühistud • Vastastikused kindlustusandjad* ja vastastikused abistamisühingud • Kindlustusühistud • Sotsiaal-majanduslikke mittefinantsorganisatsioone teenindavad kasumitaotluseta institutsioonid
	Valitsemissektor (S13)	—
TURUVÄLISED TOOTJAD	Kodumajapidamised (S14)**	• Kodumajapidamisi teenindavad vähese tähtsusega kasumitaotluseta institutsioonid
	Kodumajapidamisi teenindavad kasumitaotluseta institutsioonid (S15)	• Sotsiaaltegevusega tegelevad ühendused*** • Sotsiaaltegevusega tegelevad sihtasutused*** • Kodumajapidamisi teenindavad muud mittetulundusühendused (kultuuri, spordi jne valdkonnas)

(*) V.a sotsiaalkindlustussüsteemi haldavad organisatsioonid ja üldiselt ka vastastikused ühingud, mille liikmesus on kohustuslik, ja need, mida juhivad muud kui sotsiaalmajandusettevõtted.

(**) Kodumajapidamiste sektor (S14) hõlmab turutootjatest füüsilisest isikust ettevõtjaid ja täisühinguid, mis pole juriidilised isikud ega kuulu sotsiaalmajanduse alla. See hõlmab ka piiratud suurusega („vähese tähtsusega“) mittetulundusühendusi, mis on turuvälised tootjad ja moodustavad osa sotsiaalmajandusest.

(***) Turuvälistest eratootjatest mittetulundusühendused, mille liikmeks astumine ja milles osalemine on vabatahtlik ja mis tegutsevad sõltumatult ning mille eesmärk on sotsiaalhoolekanne kaupade tarne ning sotsiaal- või üldkasulike teenuste osutamise teel haavatavatele, sotsiaalselt tõrjutud või tõrjumisohus isikutele või isikute rühmadele tasuta või majanduslikult väheoluliste hindadega. Need organisatsioonid moodustavad sotsiaaltegevuse kolmanda sektori, mis on loomulikult sotsiaalmajanduse osa.

2.3. Sotsiaalmajandusega seotud peamised teoreetilised käsitlused

Mittetulundusühenduse mõiste

Mittetulundussektori tänapäevast mõistet on täpsemalt määratletud ja maailmas laialt levinud Johns Hopkinsi ülikooli (Baltimore, USA) juhitud rahvusvahelise teadusprojekti kaudu, mis algas 1990. aastate alguses ning mille eesmärk oli välja selgitada ja kvantifitseerida mittetulundussektori suurus ja struktuur, analüüsida selle arenguväljavaateid ning hinnata selle mõju ühiskonnale.

Organisatsioonid, mida selle projekti käigus uuriti, vastasid mittetulundusühenduste struktuurilise ja töökorraldusliku määratluse viiele põhikriteeriumile. Seega on need

- a) *organisatsioonid*, st neil on institutsiooniline struktuur ja vorm. Tavaliselt on need juriidilised isikud;
- b) *eraõiguslikud*, st institutsiooniliselt valitsusest eraldiseisvad, ehkki neid võidakse riiklikult rahastada ja nende juhtorganites võib olla riigiametnikke;
- c) *autonoomsed*, st võivad ise oma tegevust juhtida ning oma juhtorganeid valida ja ametist vabastada;
- d) *mittetulunduslikud*. Mittetulundusühendused võivad teenida kasumit, kuid see tuleb suunata tagasi organisatsiooni põhieesmärkide täitmisse ning seda ei jaotata organisatsiooni omanike, asutajaliikmete ega juhtorganite vahel;
- e) *vabatahtliku osalusega*, mis tähendab kahte asja: esiteks pole liikmeks astumine kohustuslik või seadusega ette nähtud ning teiseks osalevad nende organisatsioonide tegevuses ja juhtimises vabatahtlikud.

Solidaarmajandusel põhinev lähenemisviis

Solidaarmajanduse mõiste hakkas Prantsusmaal välja kujunema 1980. aastatel. Selle lähenemisviisi puhul on majanduse keskmes kolm osa: turg, riik ja vastastikkus. Need kolm osa vastavad turu, ümberjaotamise ja vastastikkuse põhimõtetele. Viimane tähendab mitterahalist vahetamist ajendatuna inimestele loomumasest seltsivusest, mis avaldub eelkõige ühenduste loomises.

Lühidalt on majandus oma olemuselt mitmetahuline ning ei saa piirduda üksnes äriliste ja rahaliste teguritega. Solidaarmajandusel põhinev lähenemisviis on ennenägematu püüe süsteemi kolme osa omavahel ühendada, seega hõlmavad konkreetsed solidaarmajanduse algatused turumajanduse, turuvälise ja mitterahalise majanduse kombinatsioone. Need ei sobi kokku ortodoksses majanduses levinud turu stereotüübiga ja ka nende ressursid on mitmesuguse päritoluga: turg (kaupade ja teenuste müük), turuvälised ressursid (valitsuse toetused ja annetused) ning mitterahalised ressursid (vabatahtlikud).

Lisaks eelnimetatud solidaarmajanduse üldmõistele, mille epitsenter on Prantsusmaal, on mõnes Ladina-Ameerika riigis teatud määral levinud solidaarmajanduse käsitlus, mille puhul solidaarmajandust nähakse sotsiaalsete muutuste tõukejõuna ning alternatiivse ühiskonna ja uusliberaalse üleilmastumise ajendajana. Erinevalt Euroopa käsitlusest, mille puhul solidaarmajandust

peetakse turu ja riigiga ühilduvaks, on Ladina-Ameerikas eesmärgiks kujundada sellest mõistest üleilmne alternatiiv kapitalismile.

Muud lähenemisviisid

On ka teisi teoreetilisi käsitusi, mis nagu eelmises lõigus kirjeldatud lähenemisviiski näevad ette, et eraomandisse kuuluvate tootmisvahenditega turumajandus tuleks asendada teiste tootmissüsteemi korraldamise viisidega. Selliste käsitluste hulka kuuluvad: a) *alternatiivmajandus*, mis sai alguse Prantsusmaal kehtiva poliitilise korra vastaste liikumiste käigus pärast 1968. aasta maid, ja b) *rahvalik majandus*, mida on alates 1980. aastatest edendatud mitmetes Lõuna-Ameerika riikides ja mille vaated on nii sarnased solidaarmajanduse Ladina-Ameerika versiooniga, et seda nimetatakse ka *rahvalikuks solidaarmajanduseks*. Rahvalik majandus välistab igasuguse tööandja ja töötaja vahelise suhte ning peab tööd tootmise peamiseks teguriks.

SOTSIAALMAJANDUS JA SEONDUVAD ARENEMISJÄRGUS MÕISTED EUROOPAS

3.1. Sotsiaalsed ettevõtted, sotsiaalne ettevõtlus ja sotsiaalne innovatsioon

Euroopa Komisjon määratleb sotsiaalseid ettevõtteid **sotsiaalmajanduse lahutamatu osana**: „Sotsiaallettevõtte on **sotsiaalmajanduse** valdkonna selline ettevõtte, kelle tegevuse eesmärk on pigem sotsiaalse mõju avaldamine kui omanikele või partneritele kasumi tootmine. *Innovaatilises ja ettevõtlikus vaimus tegutsedes pakub selline ettevõtte turul tooteid ja teenuseid ning kasutab oma kasumit peamiselt sotsiaalsete eesmärkide elluviimiseks*. Ettevõtet juhitakse vastutustundlikul ja läbipaistval viisil, kaasates töötajaid, kliente ning teisi ettevõtte majandustegevusega seotud isikuid ja ettevõtjaid.“ (Euroopa Komisjoni teatis „Sotsiaallettevõtluse algatus“, COM(2011)0682 final, 25.10.2011). Komisjoni teatistes on määratletud ka sotsiaalsete ettevõtete peamised tegevusvaldkonnad: a) ettevõtted, kes pakuvad sotsiaalteenuseid ja/või tooteid ja teenuseid haavatavatele isikutele, ning b) ettevõtted, kelle eesmärk on aidata töölesaamisraskustega inimestel tööturul integreeruda, kuid kelle tegevus võib hõlmata lisaks sotsiaalsetele ka muid tooteid või teenuseid.

Sotsiaalsete ettevõtete eri käsitlused Põhja-Ameerikas võib jagada kaheks põhiliseks lähenemisviisiks: „teenitud sissetuleku“ koolkond ning „sotsiaalse innovatsiooni“ koolkond, mida edendab Bill Draytoni poolt 1980. aastal loodud Ashoka sihtasutus.

Sotsiaalsel innovatsioonil põhinevas käsitluses rõhutatakse individuaalset rolli, mida etendab **sotsiaalne ettevõtja**, kes võtab endale ülesandeks luua ja hoida ühiskondlikku väärtust (mitte ainult eraväärtust), tunneb ära ja kasutab uusi võimalusi selle eesmärgi saavutamiseks, tegeleb pidevalt innovatsiooni, kohandamise ja õppimisega, tegutseb julgelt ega lase end piirata parasjagu käepärast olevatel ressurssidel ning näitab üles suurt kohuse- ja vastutustunnet inimeste ees, kelle huve ta teenib, ning vastutab saavutatud tulemuste eest. Lühidalt tegutsevad sotsiaalsed ettevõtjad

ühiskondlike eesmärkide nimel ning sotsiaalse ettevõtja hindamise põhikriteeriumiks on nende eesmärkide saavutamise kaasnev mõju (mitte niivõrd jõukuse loomine). Sotsiaalsel innovatsioonil põhinevas käsitluses on sotsiaalse ettevõtte omandivorm (avalik-õiguslik, kapitalipõhine või sotsiaalmajanduslik) teisejärguline ja põhiroll on sotsiaalsel ettevõtjal kui peamisel isikul, kes vastutab ettevõtluse ja sotsiaalsete muutuste eest.

Tabel 2. Sotsiaalse ettevõtte, sotsiaalse ettevõtluse ja sotsiaalse innovatsiooni mõistete sarnasused ja erinevused

MÕÕTMED	EMESi lähenemisviis	Teenitud sissetuleku koolkond		Sotsiaalse innovatsiooni koolkond
		Kaubanduslikud mittetulundusühendused	Eesmärgi nimel tegutsevad ettevõtted	
MAJANDUSLIK JA ETTEVÕTLUSE MÕÕDE	Majandustegevuse olemus on tihedalt seotud ühiskondliku eesmärgiga	Majandustegevuse olemus ei ole seotud ühiskondliku eesmärgiga		Majandustegevuse olemus on tihedalt seotud ühiskondliku eesmärgiga
	Majanduslik risk: finantsalane kestlikkus põhineb kombinatsioonil turupõhisest tulust (äritegevusest saadav sissetulek) ja turuvälisest tulust (toetused, subsiidiumid, annetused)	Kestlikkus põhineb äritegevusest saadaval sissetulekul		Kestlikkus põhineb turupõhise ja turuvälise tulu kombinatsioonil
SOTSIAALNE MÕÕDE	Selge eesmärk on tuua kogukonnale kasu või luua ühiskondlikku väärtust	Kogukonnale kasu toomise eesmärk tagatakse kogu kasumi reinvesteeringisega	Kogukonnale kasu toomine ei ole tagatud	Selge eesmärk on tuua kogukonnale kasu
	Kollektiivne dünaamika	Ei mainita üksik- ega kollektiivettevõtlust	Ei mainita üksik- ega kollektiivettevõtlust	Domineerivad üksikalgatused
	Lubatud on kasumi piiratud jaotamine (mittetulundus- ja tulundusühendused)	Kasumi jaotamine on keelatud (mittetulundusühendused)	Kasumi jaotamine on lubatud (mittetulundus- ja tulundusühendused)	Kasumi jaotamine on lubatud (mittetulundus- ja tulundusühendused)
OSALUSE MÕÕDE	Sõltumatus	Pole täpsustatud, kuid paistab, et iseseisev toimetulek tagab sõltumatuse riigiasutustest, kuid mitte neid asutanud eraorganisatsioonidest		Pole sellisena määratletud, kuid sõltumatus on vaikumisi olemas
	Demokraatlik otsustusprotsess	Demokraatlik otsustusprotsess ei ole nõutav		Demokraatlik otsustusprotsess ei ole nõutav
	Osaluspõhine otsustusprotsess	Osaluspõhine otsustusprotsess ei ole nõutav		Osaluspõhine otsustusprotsess ei ole nõutav

Allikas: Monzon ja Herrero (2016).

3.2. Jagamismajandus, seonduvad mõisted ja sotsiaalmajandus

Alates 21. sajandi algusest on kindlalt juurdunud jagamismajanduse mõiste, mis viitab paljudele tegevustele tarbimise, tootmise, rahanduse, hariduse ja ka valitsemise valdkonnas. Teatistes „Euroopa jagamismajanduse tegevuskava“ (COM(2016)0356 final, 2.6.2016) määratleb Euroopa Komisjon jagamismajandust kui ärimudeleid, kus „tegevust hõlbustavad koostööplatvormid, mis loovad avatud kauplemisvõimaluse selliste kaupade või teenuste ajutiseks kasutamiseks, mida tihti pakuvad eraisikud“. Teatistes on määratletud kolme liiki osalised, kes osalevad jagamismajanduses: a) teenuseosutajad (eraisikud või kutselised); b) nende teenuste kasutajad ja c) vahendajad, kes ühendavad veebiplatvormi abil teenuseosutajad kasutajatega ning hõlbustavad nende vahelist suhtlust („koostööplatvormid“). Teatise lõpus nenditakse, et jagamismajanduse tehingutega ei kaasne omandiõiguse muutumine ning neid võidakse teha kasumi teenimiseks või mittetulunduslikul eesmärgil.

Ehkki *koostööplatvormid* pole jagamismajanduse praeguse jõudsa arengu seisukohalt määrava tähtsusega, on need siiski väga olulised. Nende põhifunktsioonid on: a) luua platvorm, mis ühendab kaupade nõudluse pakkumisega; b) luua mehhanism, mis võimaldab teha majandustehinguid elektrooniliselt, ja c) luua kontrollimehhanismid, mis vähendavad võõrastega tehingute tegemisega seotud riske ja kulusid. Kokkuvõttes kasutab jagamismajandus infotehnoloogiat vahetatavate või jagatavate kaupade ja teenustega seotud teabe asümmeetria ning tehingukulude vähendamiseks, samuti koostööpõhiste turgude laiendamiseks ja süvendamiseks.

Ka Euroopas töötatakse välja mitmesuguseid koostööplatvorme. LAMA ja ühendus Cooperatives Europe uurisid 38 juhtumit 11 Euroopa riigist ja kolme algatust väljastpoolt Euroopa Liitu. Uuringu järeldustes juhiti tähelepanu nii uutele laienemisvõimalustele, mis ühistutele jagamismajanduse valdkonnas avanevad, kui ka nende ees seisvatele takistustele, nagu rahastamisprobleemid ning jagamismajanduse algatusi edendavate ühistute väiksus, mis vähendavad nende tõhusust.

3.3. Ühishuvidele suunatud majandus ning sotsiaalmajandus

Ühishuvidele suunatud majandus (1) on sotsiaal-majanduslik ja poliitiline liikumine, millele pani 2010. aastal aluse Austria majandusteadlane Christian Felber. Sellise majandusmodeli keskne väide on, et majandus peaks olema inimeste teenistuses, st teenima ühishuve. Ühishuvidele suunatud majandus põhineb väärtustel, mida kõik inimesed peavad üldkehtivateks: inimväärikus, solidaarsus, ökoloogiline kestlikkus ja demokraatlik osalus. See majandusmodel on valdkonnaülene ning seda saab kohaldada igat liiki ettevõtete ja organisatsioonide suhtes.

Et väärtustada majandussüsteemi kuuluvate ettevõtete ja organisatsioonide panust ühishuvides, kasutatakse erimeetodit, mis põhineb ühishuvide tasakaalul, ühishuvide maatriksil, ühishuvide aruandel ja välisauditil.

3.4. Ringmajandus ja sotsiaalmajandus

Ringmajanduse mudel seisneb võtmisel, valmistamisel, kasutamisel ja äraviskamisel põhineva lineaarmajanduse asendamises ringmajandusega, mille puhul saab jäätmed muuta ressurrsideks, nii et majandus muutub kestlikumaks ja väheneb negatiivne mõju keskkonnale tänu ressurrside paremale majandamisele ning loodusvarade kasutamise ja saaste vähendamisele. Samas võimaldab ringmajandus ettevõtjatel saavutada konkurentsieeliseid tänu tooraine paremale majandamisele, pakkudes uusi majanduslikke võimalusi uutel turgudel ja võimaldades luua kohalikul tasandil uusi töökohti.

Ringmajandusel ja sotsiaalmajandusel on palju ühist. Mõlema mudeli puhul seatakse keskele kohale üksikisikud ja kestlik areng. Ringmajanduses, nagu ka sotsiaalmajanduses, on edu põhitegur loome- ja innovatsioonivõime tugevdamine kohalikul tasandil, kus on otsustavaks komponendiks lähedus. Teisisõnu on ühistuliikumise ja sotsiaalmajanduse põhimõtted, näiteks seosed kohaliku piirkonnaga, vastastikune koostöö ja solidaarsus, otsustava tähtsusega kestliku arengu protsesside tagamisel kolmes mõõtmes: keskkonnavalas, majanduslikus ja sotsiaalses mõõtmes. Pole juhus, et Euroopas oli sotsiaalmajandus jäätmete taaskasutamise ja ringlussevõtu, energeetika ja põllumajanduse vallas ringmajanduse teerajaja. Viimasel ajal on jagamismajanduse valdkonna koostööplatvormid hea näide algatustest, mis aitavad looduslikku kapitali säilitada ja parandada, optimeerida ressurrside kasutamist ja edendada süsteemi tõhusust. Ka Euroopa Komisjon nentis oma ELi ringmajanduse loomise tegevuskavas, et sotsiaalmajandusettevõtted „annavad tähtsa panuse ringmajandusse“.

3.5. Ettevõtja sotsiaalne vastutus, ettevõtja kodanikuaktiivsus ja sotsiaalmajandus

2011. aastal avaldas Euroopa Komisjon roheline raamatu „Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility“ (Ettevõtja sotsiaalse vastutuse Euroopa raamistiku edendamine) ja määratles ettevõtja sotsiaalset vastutust mõistena, mille raames ettevõtjad kaasavad sotsiaalsete ja keskkonnaprobleemide lahendamise vabatahtlikult oma äritegevusse ja suhtlusesse sidusrühmadega.

Sellega on tihedalt seotud **ettevõtja kodanikuaktiivsuse** mõiste. Ettevõtja kodanikuaktiivsuse käsitluste kohaselt ei peaks ettevõtja vastutama üksnes osanike ja sidusrühmade ees, vaid olema ka ise ühiskonnas aktiivne. Ettevõtja peab tegutsema n-ö tubli kodanikuna. Ehkki ettevõtja sotsiaalse vastutuse algne määratlus piirdus ettevõtja heade tavadega, mis olid otseselt seotud osanike ja sidusrühmadega, siis Euroopa Komisjoni uus määratlus toetab otseselt ÜRO ülemaailmse kokkuleppe kümnet põhimõtet (COM(2006) 136 final, punkt 2), seega võib järeldada, et need kaks mõistet on vähemalt komisjoni tegevuskavas samaväärsed.

Kuna koostööpõhimõtetest inspireeritud sotsiaalmajanduse põhimõtted on igas mõttes ettevõtja sotsiaalse vastutuse väljendus, võib öelda, et sotsiaalmajandus on ettevõtja sotsiaalse vastutuse rakendamisel teerajaja, kuna ettevõtja sotsiaalne vastutus on sotsiaalmajanduse väärtuste ja tegevuseeskirjade lahutamatu osa.

3.6. Sotsiaalmajanduse ja seonduvate arenemisjärgus mõistete omaksvõtmine liikmesriikides

- *Riigid, kus sotsiaalmajanduse mõiste on laialdaselt omaks võetud:* Hispaanias, Prantsusmaal, Portugalis, Belgias ja Luksemburgis on riigiasutused, akadeemiline ja teadusringkond ning sotsiaalmajandussektor ise sotsiaalmajanduse mõiste kõige laialdasemalt omaks võtnud. Esimesed kaks riiki paistavad silma, kuna selle mõiste juured on Prantsusmaal ning Hispaania kinnitas 2011. aastal esimese sotsiaalmajandusseaduse Euroopas.
- *Riigid, kus sotsiaalmajanduse mõiste on teatud määral omaks võetud:* nende hulgas on Itaalia, Küpros, Taani, Soome, Rootsi, Läti, Malta, Poola, Ühendkuningriik, Bulgaaria, Kreeka, Ungari, Iirimaa, Rumeenia ja Sloveenia. Nendes riikides eksisteerib sotsiaalmajanduse mõiste paralleelselt teiste kontseptsioonidega, nagu mittetulundussektor, vabatahtlik sektor ja sotsiaalsed ettevõtted. Ühendkuningriigis on küll teadlikkus sotsiaalmajandusest vähene, kuid sellele on vastukaaluks valitsuse poliitika sotsiaalsete ettevõtete toetamiseks.
- *Riigid, kus sotsiaalmajanduse mõiste on vähe või pole üldse omaks võetud:* sotsiaalmajanduse mõiste on vähe tuntud, arenemisjärgus või tundmatu järgmistes riikides: Austria, Tšehhi Vabariik, Eesti, Saksamaa, Läti, Leedu, Malta, Madalmaad, Slovakkia ja Horvaatia. Seonduvad mittetulundussektori, vabatahtliku sektori ja vabaühenduste sektori mõisted on üldiselt rohkem omaks võetud.

Seonduvatest arenemisjärgus mõistetest on ELi riikides enim tuntud „mittetulunduslik“, „kolmas sektor“, „kodanikuühiskond ja vabatahtlik sektor“, „ettevõtja sotsiaalne vastutus“ ja „sotsiaalne innovatsioon“. Selliseid mõisteid nagu „ringmajandus“ ja „jagamismajandus“ teatakse ELi riikides järjest rohkem, ühishuvidele suunatud majanduse ja solidaarmajanduse mõisted aga ei ole paljudes ELi riikides kuigi kaugele jõudnud ning neid teatakse vähe või ei teata üldse.

VIIMASE AJA AVALIK SOTSIAALMAJANDUSPOLIITIKA EUROOPA TASANDIL (2010–2016)

4.1. Eeskirjad: põhimäärused ja õigusraamistikud

Aastatel 2009–2017 on Euroopa asutused rakendanud mitmeid algatusi seoses sotsiaalmajandusega või täpsemalt sotsiaalmajanduse osaks olevate sotsiaalsete ettevõtetega, pannes aluse Euroopa avaliku poliitika uuele ajastule. Õiguslike vormide osas on tehtud vähe edusamme. Euroopa vastastikuste ühingute põhimääruse ja Euroopa sihtasutuste põhimääruse projekte küll arutati, kuid asutuste toetuse puudumise tõttu neist lõpuks loobuti. Praegu on Euroopa Parlament teinud seadusandliku algatuse, et töötada välja sotsiaalsete ja solidaarsuspõhiste ettevõtete põhimäärus.

Mis puutub õigusraamistikesse ja õiguslikesse takistustesse sotsiaalmajandusorganisatsioonide arengule, pole heaks kiidetud direktiivides kuni viimase ajani pööratud piisavalt tähelepanu sotsiaalmajandusorganisatsioonide eriomadustele. Prioriteet oli konkurentsipoliitika kohaldamine. Selle õigusraamistiku lõdvendamiseks võttis komisjon 2012. aastal vastu vähesse tähtsusega määruse üldist majanduslikku huvi pakkuvate teenuste valdkonnas ning 2014. aastal kinnitati riigihangete reformi pakett. See võimaldab riigiasutustel lisada hankemenetlustesse teatavaid sotsiaalseid klausleid ja tingimusi. Selle mõju on aga olnud väike. Õigusraamistiku puhul on tekkinud takistus, mida nimetatakse kvalitatiivse kokkuhoiu poliitikaks. See on seotud sellega, kuidas avaliku sektori ja sotsiaal-majanduslikud organisatsioonid üksteisega suhtlevad, pidades silmas mitte üksnes suurema bürokraatia probleemi, vaid ka viivitusi, kohaldamise ja rakendamise menetlusi ning muid nõudeid, mis muudavad koostöö kolmanda sektori ja avaliku sektori vahel keeruliseks või isegi välistavad selle.

Kognitiivse mõõtme ja kodanikuühiskonna osaluse edendamiseks on tehtud jõupingutusi Euroopa ja liikmesriikide valitsuste tasandil: Euroopa Liidu Nõukogu eesistujariikide poolt või eesistumise raames korraldatud Euroopa konverentsid, järjestikused Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arvamused, Euroopa Parlamendi sotsiaalmajanduse laiendatud töörühma ning mõnel juhul ka Regioonide Komitee ja isegi komisjoni enda algatused ja arvamused. Viimane algatus, mis tehti Madridis (23. mail 2017), oli nn Madridi deklaratsiooni vastuvõtmine, mis lõi laineid meedias ja sotsiaalvõrgustikes. Sotsiaalse nähtavuse ja sotsiaalse vastuvõtlikkuse suurendamiseks peab see aga liikuma makrotasandilt mikrotasandile. Lisaks saab nõnda põhiteguriks ühiskondade sotsiaalne ülesehitus ja võrgustike sotsiaalne kapital. Nagu eelmistes aruannetes märgitud, on ESFi põhinevatel Euroopa programmidel olnud nii riigisisest kui ka rahvusvaheliselt mitmesugune struktureeriv mõju, ühendades ja tugevdades Euroopa sotsiaalmajandust liitude, võrgustike, teadustegevuse, kultuuri ja poliitika valdkonnas. Teisest küljest on ELi fondidel ja programmidel olulisi raskusi kohalike võrgustikeni jõudmisel.

Nagu eelnevalt öeldud, on veel üheks probleemiks sotsiaalmajanduse valdkonna kontseptuaalse määratluse nähtavus ja omaksvõtmine. Nn uuskontseptsioonide aeg-ajalt kasutuselevõtmine ei aita. 1970. aastatel hõlmasid rohked sotsiaalmajandusega seotud terminid kolmandat süsteemi, kodanikuühiskonda ja mittetulundusühendusi. Majanduskriisi ajal tekkis rida uusi mõisteid, nagu sotsiaalsed ettevõtted, jagamismajandus ja ühishuvidele suunatud majandus. Tuleb rõhutada, et need probleemid pole tingitud mitte üksnes üksmeele puudumisest määratluse suhtes, mis tuleks kasutusele võtta, vaid ka varjatud poliitikast seda valdkonda mitte edendada.

4.2. Kindel poliitika: fondid ja poliitikavaldkonnad

Sotsiaalmajandust või täpsemalt sotsiaalseid ettevõtteid käsitlevas Euroopa Komisjoni poliitilises tegevuskavas toimus oluline muutus 2011. aastal, kui komisjon hakkas rakendama *sotsiaalse ettevõtluse algatust*. Sotsiaalmajanduse ja sotsiaalse innovatsiooni keskmises olevate sotsiaallettevõtete edendamisele suunatud majanduskeskkonna loomine (COM(2011) 682 final). Sotsiaalse ettevõtluse algatuses esitati Euroopa Komisjoni poliitiline tegevuskava 11 võtmetegevusena. Üks telg on *avaliku ja erasektori rahastuse parandamine*. Et suurendada erainvestorite huvi sotsiaalsete ettevõtete vastu, võeti vastu määrus (EL) nr 346/2013 Euroopa sotsiaallettevõtlusfondide kohta. Koos teiste finantsalgatustega, nagu tööhõive ja sotsiaalse innovatsiooni tagatisvahend, tööhõive ja sotsiaalse innovatsiooni suutlikkuse suurendamise investeeringute komponent ning sotsiaalse mõju kiirendaja võeti käiku ka tööhõive ja sotsiaalse innovatsiooni programm. Mis puutub avaliku sektori vahenditesse, siis anti sotsiaalmajanduse ja sotsiaalse ettevõtluse edendamise ülesanne ERFile ja ESFile. Euroopa eelarvepoliitika sotsiaalmajandust puudutav osa jäi koostamata ja seda alles oodatakse. Seda nõutakse jätkuvalt ka hiljutises Madridi deklaratsioonis (23. mai 2017).

Oma uuringus saime kontaktisikutelt teada, kui oluline on ELi peamine rahastamisvahend – ESF. Olulisteks meetmeteks on osutunud ka rahvusvahelised kongressid ja võrgustikud, algatus LEADER ning Euroopa direktiivid ja õigusaktid. Kongressid ja võrgustikud on osutunud vahenditeks, millel on struktureeriv ja kognitiivne mõju, näiteks Euroopa sotsiaalmajanduse kodanikuühiskonna koordineerimisel. Hiljuti kasutusele võetud uutel vahenditel (EFSI, tööhõive ja sotsiaalse innovatsiooni programm, COSME programm jne) on olnud vähene mõju, kui üldse, eriti ELi Vahemere piirkonna ja idaosa riikides. Tarvis on uuringuid uue poliitika mõju hindamiseks.

VIIMASE AJA AVALIK SOTSIAALMAJANDUSPOLIITIKA RIIKLIKUL JA PIIRKONDLIKUL TASANDIL (2010–2016)

5.1. Uued riiklikud sotsiaalmajandust käsitlevad õigusaktid

Viimase seitsme aasta jooksul on enamik Euroopa riike pööranud tähelepanu sotsiaalmajandusalasale õigusloomele. Sotsiaalmajandust käsitlevad õigusaktid on kohalikul tasandil vastu võetud Hispaanias (2011), Kreekas (2011 ja 2016), Portugalis (2013), Prantsusmaal (2014) ja Rumeenias (2016) ning piirkondlikul tasandil Belgias (Valloonia, Brüssel ja Flandria) ning Hispaanias (Galicia).

Lisaks on sel perioodil välja töötatud uusi seaduseelnõusid ja muid institutsioonilisi algatusi, nagu akrediteerimissüsteemid, märgistused ja ulatuslikud riiklikud mitmeaastased kavad, mis näitab valitsuste suurenevat huvi selle valdkonna vastu. Heaks on kiidetud ka sotsiaalmajanduse konkreetsete osade (sotsiaalne kolmas sektor, kolmanda sektori sotsiaalsed ettevõtted, ühistud jne) reforme, näiteks Itaalias ja Hispaanias.

Sotsiaalmajanduse reguleerimine uute õiguslike vormidega ei aita iseenesest kaasa sotsiaalmajanduse edendamisele, mis läheks institutsioonilisest tunnustamisest kaugemale (Noia, 2017). Nagu oli Euroopa ühistute põhimääruse ja Hispaania sotsiaalmajanduse seadusega kuni viimase ajani, võib mõju olla liiga piiratud, kui seadusele ei lisandu muud meetmed.

5.2. Riiklikud ja piirkondlikud tegevuskavad ning sihtfinantseerimine

Riiklikud ja piirkondlikud tegevuskavad on peamised poliitikavahendid sotsiaalmajanduse edendamiseks. Need hõlmavad olulisi lepinguid eri osaliste – peamiselt valitsuse ja sotsiaalmajanduse või kolmanda sektori esindajate, aga ka ametiühingute, ülikoolide jt – vahel, eesmärgiga parandada nende vastastikuseid suhteid, et kõik osapooled saaksid sellest pikas perspektiivis kasu. Need hõlmavad tavaliselt stabiilseid rahastamisraamistikke, osalusel ja konsulteerimisel põhinevaid kavasid, arendatavaid strateegilisi valdkondi, suhete parandamist ja ühiskondlikke muutusi.

Piirkondlikul ja kohalikul tasandil on viimasel aastakümnel välja töötatud häid tavasid näiteks Andaluusia ja Murcia piirkondades Lõuna-Hispaanias, mis on ühistute arengut riigis väga palju mõjutanud, samuti Prantsusmaa ja Belgia mitmetes piirkondades (Chaves ja Demoustier, 2013). Käesoleval aastakümnel võib veel häid tavasid täheldada Prantsusmaal, kus uue Prantsuse sotsiaalmajanduse seadusega tunnustati majanduskoostöö territoriaalset sammast, ning näiteks Barcelonas (Hispaania) on loodud kohalikke kavasid sotsiaalsete ja solidaarsete ettevõtete edendamiseks.

Riiklikul tasandil ja üldjuhul koostöös Euroopa struktuurifondidega on viimastel aastatel kasutusele võetud mitmeid riiklikke tegevuskavasid. Nendel juhtudel on Euroopa fondide tegevusprogrammid suunatud sotsiaalmajanduse ja sotsiaalse kaasatuse edendamisele. Tabelis 3 on esitatud peamised riiklikud kavad. Edu saavutamise seisukohalt on olulised kolm põhitegurit: esiteks mitmeaastane ja kõikehõlmav raamistik, teiseks valitsuse ning sotsiaalmajanduse ja teiste sidusrühmade vahelise partnerluse mõiste, mis tagab tegelike vajaduste ja prioriteetide täitmise, ning kolmandaks Euroopa struktuurifondide struktureeriv ja kaasav mõju üle Euroopa. Viimane neist on ELi poliitikakujundajatele oluline õppetund.

Tabel 3. Sotsiaalmajandust edendavad riiklikud kavad Euroopa riikides (2011–2016)

Riik	Riiklik kava
Bulgaaria	Sotsiaalmajanduse tegevuskava (2014–2015; 2016–2017)
Poola	Riiklik sotsiaalmajanduse programm. Sotsiaalmajanduse arendamise riikliku komitee loomine
Portugal	Riiklik kokkulepe valitsuse ja sotsiaalse sektori vahel (<i>Compromissos de Cooperação para o Setor Social e Solidário</i>)
Rumeenia	Solidar – sotsiaalmajanduse programmi tugevdamise toetamine inimkapitali tegevusprogrammi (POCU) raames
Hispaania	Riiklik programm sotsiaalmajanduse edendamiseks ja POISES (sotsiaalse kaasatuse ja sotsiaalmajanduse tegevusprogramm) – ESF 2014–2020.
Rootsi	Mitmeaastane programm tööalase integreerimisega tegelevate sotsiaalsete ettevõtete toetamiseks (tööministeerium koostöös ettevõtlusministeeriumiga).
Ühendkuningriik	Kokkulepe valitsuse ning vabatahtliku ja kogukonnasektori vahel. 1998. aastal sõlmitud kokkuleppega on kehtestatud töökord, mis parandab suhteid kõigi osapoolte kasuks.

Sihtfinantseerimine. Euroopas on mitmeid rahastamisraamistikke. Mõned hõlmavad peamiselt riiklikke rahalisi vahendeid, mõned erasektori rahalisi vahendeid, mõned kavad on aga avaliku ja erasektori vahendite kombinatsioonid. Siinkohal keskendume riiklikel määrustel või rahalistel vahenditel põhinevale sihtfinantseerimisele.

Sotsiaalmajandusele suunatud riiklikud rahalised vahendid moodustavad rahastamise esimese samba. EL (nt struktuurifondid) ning riikide valitsused ja piirkondlikud omavalitsused määravad rahalisi vahendeid otseselt sotsiaalmajanduse edendamiseks ja arendamiseks. Need on Saksamaal, Itaalias ja Hispaanias traditsioonilised toetusprogrammid ühistute ning ühistute tööhõive edendamiseks. On võimalik rakendada palju alternatiive.

Viimastel aastatel on mitmed valitsused Euroopas sellised rahaliste vahendite vormid kasutusele võtnud. Belgias toetab Braserio fond töötajate ühistute arendamist Valloonia piirkonnas. Küprosel antakse sotsiaalhoolekandeteenuste poliitika raames iga-aastaseid toetusi tegevuskulude katmiseks organisatsioonidele, mis osutavaid hoolekandeteenuseid (st lastehoid, pikaajaline hooldus jms). Prantsusmaal on uue sotsiaalmajanduse seadusega määratud sellele sektorile uued rahastamisvahendid, sh sotsiaalse innovatsiooni fond (FISO). Itaalias on loodud fond sotsiaalsete ettevõtete ja sotsiaalsete ühistute rahastamiseks.

Mõningatel juhtudel on need kombineeritud fondid, mida haldavad valitsused ja sotsiaalmajandusorganisatsioonid: Prantsusmaal on näiteks ühingulise tegevuse toetamise riiklik fond (FNDVA) ja spordi arendamise riiklik fond (FNDS). Mitmete fondide puhul on rahastamine eelarveväline. Mõned kavad põhinevad isiklikul tulumaksul. Kodanikud saavad osa tasutavast maksust suunata vabatahtlikele organisatsioonidele. Nii on näiteks Itaalias ja Hispaanias. Hispaanias makstakse need summad sotsiaalse kolmanda sektori organisatsioonide jaoks ette nähtud riiklikku fondi, kuhu laekub aastas üle 200 miljoni euro.

Veel üks traditsiooniline sihtfinantseerimise allikas on hasartmängudest (loteriid, mänguautomaadid) saadav tulu. Nii on näiteks ettevõtete RAY ja Oy Veikkaus AB puhul Soomes ning riikliku pimedate organisatsiooni ONCE puhul Hispaanias.

5.3. Riigihanke-eeskirjad

Pärast pikka perioodi, mil avaliku sektori turgudel oli põhipoliitikaks konkurentsi kaitsmine, avas ELi riigihanke-eeskirjade läbivaatamine 2014. aastal (direktiivid 2014/23, 2014/24 ja 2014/25) riikide valitsustele ning piirkondlikele ja kohalikele omavalitsustele uued võimalused sotsiaalmajanduse edendamiseks, muutes sotsiaalmajandusorganisatsioonidel avaliku sektori pakkuja staatuse saamise lihtsamaks. Seega on see *nõudluspõhine poliitika* sotsiaalmajanduse edendamiseks. Nüüd on lubatud lisada riigihankelepingute sõlmimise menetlustesse sotsiaalseid klausleid.

Mitmed riigivalitsused, piirkondlikud ja kohalikud omavalitsused on neid sotsiaalseid klausleid kasutanud, näiteks Rootsis, Hispaanias ja Ühendkuningriigis. Ühendkuningriigis on 2012. aasta ühiskondliku väärtuse seadusega (avalikud teenused) ette nähtud, et riigiasutused, kes sõlmivad riigihankelepinguid, võtaksid arvesse seda, kuivõrd kõnealused teenused võivad nende teenuste osutamise valdkonnas kaasa tuua majandusliku ja sotsiaalse arengu. Sellistes Hispaania linnades nagu Zaragoza, Barcelona ja Madrid on viimasel ajal lisatud sotsiaalsed klauslid uutesse riigihankelepingutesse.

5.4. Institutsioonilised takistused

Käesolevas aruandes käsitlesime ka probleeme, mida sotsiaalmajanduse eksperdid ja esindajad peavad põhitakistusteks selle sektori arengule, keskendudes institutsioonilistele takistustele. Nii on tegelikult võimalik mõõta rakendatavate või seni veel rakendamata poliitikastrateegiate tõhusust. Küsimustikus oli selle kohta avatud küsimus. Laekus palju erinevaid vastuseid. Neis määratleti neli takistuste rühma: esiteks nähtavus ja teadlikkus, teiseks juhtimine ja riigihaldus, kolmandaks rahastamine ja maksustamine ning neljandaks institutsioonilised takistused.

Esimene rühm takistusi on seotud sellega, et ühiskonnas, avalikes aruteludes ja teadusringkondades ei teata ega mõisteta selliseid kontseptsioone nagu sotsiaalmajandus, sotsiaalsed ettevõtted jm seonduvad mõisted. See on väga oluline takistus ELi idapoolsetes riikides, nagu Ungari, Poola, Slovakkia ja Tšehhi Vabariik. Kontaktisikud neis riikides tõdevad, et põhitoetus sotsiaalmajandusele (nii rahaline kui ka teadlikkuse tõstmisega seonduv) tuleb ELi programmide ja algatustest.

Vähese teadlikkuse ja mõistmisega on seotud ka sotsiaalmajanduse vähene nähtavus meedias ja statistikas. Paljude riikide puhul alates Austriast ja Slovakkias kuni Rootsin selgus, et puuduvad andmebaasid, ametlik statistika ja usaldusväärsed andmed sotsiaalsete ettevõtete ja sotsiaalmajanduse kohta. Lisaks on kõigil haridustasemetel tarvis sotsiaalmajandust käsitlevaid haridus- ja koolitusprogramme. Mõnes riigis, näiteks Prantsusmaal, on teismeliste ja noorte jaoks olemas sellised programmid, mis pakuvad koolitusi teadusühistute kaudu.

Teine takistuste rühm on seotud juhtimise ja riigihaldusega. Paljud kontaktisikud ütlevad, et puuduvad juhtivad asutused, mis vastutaksid sotsiaalmajanduse, sotsiaalsete ettevõtete, vabatahtlike ja kodanikuühiskonna eest ning oleksid võimelised poliitikat kujundama ja sotsiaalmajandust edendama. Seepärast puudub ka riiklik sotsiaalmajanduse strateegia. Seda valdkonda ei peeta poliitiliseks prioriteediks. Kontaktisikud sellistes riikides nagu Saksamaa ja Malta on seisukohal, et suurem osa meediast ja poliitikakujundajatest ei pea sotsiaalmajandust vajalikuks. Mõnel juhul viidatakse usalduse puudumisele ja mittetulundusühenduste majandustegevuse tõrjumisele.

Osalt selle tagajärjel ei pööra valitsusasutused piisavalt tähelepanu sotsiaalmajanduse vajadustele ja püüdlustele. Mõnel juhul ei ole eri tasandite valitsusasutused ja eri ministeeriumid sotsiaalmajanduse vallas koordineeritud. Teistel juhtudel sõltuvad valitsusasutused olulisel määral poliitilistest tsüklitest, nt suleti Taani valitsuse sotsiaalmajandusettevõtete amet 2015. aastal, kui valitsus vahetus. Lisaks on näiteks Itaalias, Hispaanias ja Sloveenias riigiasutustega koostööd tegevatele sotsiaalmajandusorganisatsioonidele väga suureks takistuseks bürokraatia ja nn kvalitatiivse kokkuhoiu poliitika (Chaves ja Zimmer, 2017).

Veel üks takistuste rühm on *institutsioonilised takistused*. Räägitakse kahest tüübist. Esimene on muutused sektori eeskirjades, mis on takistuseks sotsiaalmajandusorganisatsioonide tegevusele. Prantsusmaal ja Hispaanias on valitsuse muudatused kohustusliku sotsiaalkaitse eeskirjades viimastel aastatel mõjutanud negatiivselt vastastikuseid tervishoiuühinguid ning on mõnel juhul põhjustanud

nende õigusliku vormi muutmise tulundusühinguks. Itaalias nägi rahvapankade reform (DL 3/2015) ette, et rahvapangad, mille vara ületab kaheksa miljardit eurot, tuleb muuta aktsiaseltsideks. Laenuühistute reformiga (L 49/2016) aga korraldati täielikult ümber kogu ühistupanganduse sektor, millel oli ka negatiivseid tagajärgi. Hispaanias on sporditreenerite sotsiaalkindlustuse muudatustel olnud negatiivne mõju spordiühingutele. Ühendkuningriigis sunnivad suured hankelepingud sotsiaalmajandusorganisatsioone tegutsema suurte erasektori ettevõtjate alltöövõtjatena; lepinguid sõlmitakse pigem hinda kui kaasnevat sotsiaalset lisaväärtust silmas pidades (hoolimata ühiskondliku väärtuse seadusest). Heategevusorganisatsioonide hiljuti muudetud õiguslik seisund sobib selle uue institutsioonilise keskkonnaga paremini. Soomes ei rakendata riigihankedirektiivi, mis võimaldas hoida lepingud teatud teenuste jaoks, seega ei ole sellest sotsiaalmajandusorganisatsioonidele kasu.

Teine rühm institutsioonilisi takistusi on seotud uute seaduste ja põhimäärustega sotsiaalsete ettevõtete jaoks. Esimene takistus on uute eeskirjade mitterakendamine (mistõttu neid peetakse mittesiduvateks õigusaktideks). Nii on näiteks Hispaania sotsiaalmajanduse seadusega (2011), millel puuduvad rakenduseeskirjad.

Teine takistus institutsiooniliste takistuste raames on seotud uute raskustega, mis on tekkinud teistele sotsiaalmajandusorganisatsioonidele sotsiaalmajanduse uute õiguslike vormide tõttu riikides või tingituna õiguslike vormide muutustest. Poolas ja Portugalis ei peeta ühistuseaduste hiljutisi muudatusi ühistute jaoks sobivaks. Ungaris seab uus sotsiaalmajanduse seadus paljud kodanikerühmade loodud sotsiaalsed ettevõtted ohtu, kuna need võib olla tarvis muuta teist liiki organisatsiooniks (ühistuks või mittetulunduslikuks kapitaliühinguks), kui seadus 2018. aastal jõustub. Sloveenias ja Bulgaarias on sotsiaalse ettevõtluse seadusest välja jäetud mitmesugused organisatsioonid, mis on juba sotsiaalsete ettevõtetenähtetena tegutsenud.

SOTSIAALMAJANDUSE KAAL 28 ELI LIIKMESRIIGIS

6.1. Sissejuhatus: vajadus sotsiaalmajanduse statistika järele

Viimase paarikümne aasta jooksul on nii teadusvaldkonnas kui ka riiklikes statistikaasutustes ja valitsustes tehtud sellealaseid jõupingutusi. 2006. aastal koostas CIRIEC Euroopa Komisjoni jaoks meetodi – käsiraamatu sotsiaalmajandusettevõtete satelliitarvepidamise kohta, mis lisandus ÜRO mittetulundusühenduste satelliitarvepidamise käsiraamatule. Statistika koostamiseks on välja töötatud ka teisi meetodeid. Mõnes riigis on viimastel aastatel tehtud palju tööd, et tagada usaldusväärsed andmed mitmesuguste sotsiaal-majanduslike rühmade kohta. Prantsusmaa statistikaasutused ja Hispaania tööministeerium esitavad aruandeid ühistute ja sotsiaalmajanduse tööhõive kohta. Itaalias, Bulgaarias, Luksemburgis, Tšehhi Vabariigis ja Ungaris on oluliselt parandatud riiklike statistikaasutuste avaldatavat statistikat, mõnel juhul kasutades mittetulundusühenduste jaoks ette

nähtud satelliitarvepidamise metoodikat. Eraldi tuleks mainida Portugali, Poolat ja Rumeeniat. Need kolm ELi riiki on viimastel aastatel regulaarselt koostanud süstemaatilist statistikat sotsiaalmajanduse kui terviku kohta. Portugalis on see ette nähtud riigi sotsiaalmajanduse seadusega (2013) ja Poolas tuleneb see kokkuleppest Euroopa Sotsiaalfondiga (ESF). Sellest hoolimata on vaja suuri jõupingutusi, et tulevastel aastatel eri sotsiaal-majanduslike rühmade statistikat süstematiseerida.

6.2. Eesmärk ja metoodika: probleemid

Uuringu selle osa eesmärk on anda ülevaade sotsiaalmajanduse põhinäitajatest Euroopa Liidus nii riigi kohta kui ka üldiselt, eristades kolme organisatsioonide rühma: ühistud jms omaks võetud organisatsiooni liigid, vastastikused ühingud jms ning ühendused, sihtasutused ja muud seonduvad mittetulundusühenduste liigid.

Väga oluline on statistika koostamine väliuuringute ja kontrollitava arvepidamise põhjal. Raha- ja ajakulu tõttu pole seda aga võimalik käesolevas uuringus teha ning sellega tuleb tegeleda edaspidi. Käesolevas uuringus esitatud statistiline teave on saadud iga riigi kontaktisikute antud teisestest andmetest. Vaatlusperioodiks on 2014–2015. Statistilise aruandluse kättesaadavuse ja kvaliteediga seotud põhjustel on mõne riigi teave mitu aastat vana, eriti ühenduste, sihtasutuste jms organisatsioonide puhul. Sooviti teada saada töötajate arvu ja võimaluse korral töötajate arvu täistööajale taandatuna, samuti liikmete arvu, vabatahtlike arvu ning organisatsioonide või ettevõtete arvu. Mõne riigi ja sotsiaal-majandusliku rühma puhul oli saadaval ka teave käibe kohta, kuid see polnud võrreldav. Et andmeid saaks võrrelda eelmiste uuringutega sotsiaalmajanduse olukorra kohta 25-liikmelises Euroopa Liidus, mille CIRIEC viis Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee tellimusel läbi aastatel 2002–2003 ja 2009–2010, on erilist tähelepanu pööratud tööhõivega seotud muutujale.

6.3. Ülevaade statistilistest tulemustest

Järgnevad koondarvud rõhutavad, et Euroopa sotsiaalmajandus on nii inimeste kui ka majanduse seisukohalt väga oluline ning seda peaksid arvesse võtma nii ühiskond kui ka poliitikakujundajad.

Euroopa sotsiaalmajandus tagab:

- üle 13,6 miljoni tasustatud töökoha Euroopas;
- tööhõive, mis vastab umbes 6,3 %-le EL 28 töötavast elanikkonnast;
- tööhõive 19,1 miljonile inimesele, sh nii tasustatud kui ka tasustamata töö;
- üle 82,8 miljoni vabatahtliku, mis vastab 5,5 miljonile täisajaga töötajale;
- üle 232 miljoni ühistute, vastastikuste ühingute jms organisatsioonide liikme;
- üle 2,8 miljoni organisatsiooni ja ettevõtte.

Olukord on eri ELi riikides erinev. Kui sotsiaalmajanduse tööhõive moodustab näiteks Belgias, Itaalias, Luksemburgis, Prantsusmaal ja Madalmaades 9–10 % töötavast elanikkonnast, siis uutes ELi liikmesriikides, nagu Sloveenia, Rumeenia, Malta, Leedu, Horvaatia, Küpros ja Slovakkia, on

sotsiaalmajandus jätkuvalt väike arenemisjärgus sektor, mille tööhõive jääb alla 2 % töötavast elanikkonnast.

Veel üks järeldus puudutab sotsiaalmajanduse tööjõu muutusi majanduskriisi ajal. Sotsiaalmajanduse tööjõud on ilmutanud vastupidavust majanduskriisile, kuna selle osakaal Euroopa kogu palgatööjõust vähenes ainult 6,5 %-lt 6,3 %-le ning 14,1 miljonilt töökohalt 13,6 miljonile, mis on osalt seletatav saadavalolevate statistiliste andmete kvaliteediga. Palgatööjõu vähenemine on ulatuslikum ühistute jms vormide puhul, mitte niivõrd ühenduste, sihtasutuste ja muude sarnaste vormide puhul.

Muud majandusliku mõju näitajad, nagu panus SKPsse, ei ole alati saadaval, kuid tööhõive alusel mõõdetuna on ühendused, sihtasutused jms vormid jätkuvalt sotsiaalmajanduse põhiorganisatsioonid, mis hõlmavad suuremat osa sotsiaalsetest organisatsioonidest ja ettevõtetest ning moodustavad umbes 66 % selle sotsiaalse sektori tööhõivest.

Tabel 4. Palgatöö ühistutes, vastastikustes ühingutes, ühendustes, sihtasutustes jms organisatsioonides. Euroopa Liit (2014–2015)

Riik	Ühistud jms	Vastastikused ühingud	Ühendused ja sihtasutused	Kokku
Austria	70 474	1 576	236 000	308 050
Belgia	23 904	17 211	362 806	403 921
Bulgaaria	53 841	1 169	27 040	82 050
Horvaatia	2 744	2 123	10 981	15 848
Küpros	3 078	puudub	3 906	6 984
Tšehhi Vabariik	50 310	5 368	107 243	162 921
Taani	49 552	4 328	105 081	158 961
Eesti	9 850	186	28 000	38 036
Soome	93 511	6 594	82 000	182 105
Prantsusmaa	308 532	136 723	1 927 557	2 372 812
Saksamaa	860 000	102 119	1 673 861	2 635 980
Kreeka	14 983	1 533	101 000	117 516
Ungari	85 682	6 948	142 117	234 747
Iirimaa	39 935	455	54 757	95 147
Itaalia	1 267 603	20 531	635 611	1 923 745
Läti	440	373	18 528	19 341
Leedu	7 000	332	puudub	7 332
Luksemburg	2 941	406	21 998	25 345
Malta	768	209	1 427	2 404
Madalmaad	126 797	2 860	669 121	798 778
Poola	235 200	1 900	128 800	365 900
Portugal	24 316	4 896	186 751	215 963
Rumeenia	31 573	5 038	99 774	136 385
Slovakkia	23 799	2 212	25 600	51 611
Sloveenia	3 059	319	7 332	10 710
Hispaania	528 000	2 360	828 041	1 358 401
Rootsi	57 516	13 908	124 408	195 832
Ühendkuningriik	222 785	65 925	1 406 000	1 694 710
KOKKU EL 28	4 198 193	407 602	9 015 740	13 621 535

**Tabel 5. Palgatöö sotsiaalmajanduses võrrelduna kogu palgatööga.
Euroopa Liit (2014–2015)**

Riik	Tööhõive sotsiaalmajanduses (A)	Kogu tööhõive * (B)	Protsent (A/B)
Austria	308 050	4 068 000	7,6 %
Belgia	403 921	4 499 000	9,0 %
Bulgaaria	82 050	2 974 000	2,8 %
Horvaatia	15 848	1 559 000	1,0 %
Küpros	6 984	350 000	2,0 %
Tšehhi Vabariik	162 921	4 934 000	3,3 %
Taani	158 961	2 678 000	5,9 %
Eesti	38 036	613 000	6,2 %
Soome	182 105	2 368 000	7,7 %
Prantsusmaa	2 372 812	26 118 000	9,1 %
Saksamaa	2 635 980	39 176 000	6,7 %
Kreeka	117 516	3 548 000	3,3 %
Ungari	234 747	4 176 000	5,6 %
Iirimaa	95 147	1 899 000	5,0 %
Itaalia	1 923 745	21 973 000	8,8 %
Läti	19 341	868 000	2,2 %
Leedu	7 332	1 301 000	0,6 %
Luksemburg	25 345	255 000	9,9 %
Malta	2 404	182 000	1,3 %
Madalmaad	798 778	8 115 000	9,8 %
Poola	365 900	15 812 000	2,3 %
Portugal	215 963	4 309 000	5,0 %
Rumeenia	136 385	8 235 000	1,7 %
Slovakkia	51 611	2 405 000	2,1 %
Sloveenia	10 710	902 000	1,2 %
Hispaania	1 358 401	17 717 000	7,7 %
Rootsi	195 832	4 660 000	4,2 %
Ühendkuningriik	1 694 710	30 028 000	5,6 %
KOKKU EL 28	13 621 535	215 722 000	6,3 %

* Palgatöötajad vanuses 15–65, Eurostat, 2015.

Tabel 6. Palgatöö areng Euroopa sotsiaalmajanduses

Riik	Tööhõive sotsiaalmajanduses			Δ% 2010–2015
	2002/2003	2009/2010	2014/2015	
Austria	260 145	233 528	308 050	31,9 %
Belgia	279 611	462 541	403 921	–12,7 %
Bulgaaria	puudub	121 300	82 050	–32,4 %
Horvaatia	puudub	9 084	15 848	74,5 %
Küpros	4 491	5 067	6 984	37,8 %
Tšehhi Vabariik	165 221	160 086	162 921	1,8 %
Taani	160 764	195 486	158 961	–18,7 %
Eesti	23 250	37 850	38 036	0,5 %
Soome	175 397	187 200	182 105	–2,7 %
Prantsusmaa	1 985 150	2 318 544	2 372 812	2,3 %
Saksamaa	2 031 837	2 458 584	2 635 980	7,2 %
Kreeka	69 834	117 123	117 516	0,3 %
Ungari	75 669	178 210	234 747	31,7 %
Iirimaa	155 306	98 735	95 147	–3,6 %
Itaalia	1 336 413	2 228 010	1 923 745	–13,7 %
Läti	300	440	19 341	puudub
Leedu	7 700	8 971	7 332	–18,3 %
Luksemburg	7 248	16 114	25 345	57,3 %
Malta	238	1 677	2 404	43,4 %
Madalmaad	772 110	856 054	798 778	–6,7 %
Poola	529 179	592 800	365 900	–38,3 %
Portugal	210 950	251 098	215 963	–14,0 %
Rumeenia	puudub	163 354	136 385	–16,5 %
Slovakkia	98 212	44 906	51 611	14,9 %
Sloveenia	4 671	7 094	10 710	51,0 %
Hispaania	872 214	1 243 153	1 358 401	9,3 %
Rootsi	205 697	507 209	195 832	–61,4 %
Ühendkuningriik	1 711 276	1 633 000	1 694 710	3,8 %
KOKKU EL 28	11 142 883	14 137 218	13 621 535	–3,6 %

Allikas: CIRIEC / Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee
(puudub – pole saadaval või pole asjakohane)

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee

Rue Belliard/Belliardstraat 99
1040 Bruxelles/Brussel
BELGIQUE/BELGIË

Vastutav väljaandja: külastuste ja väljaannete osakond
EESC-2017-104-ET
www.eesc.europa.eu

© Euroopa Liit, 2017
Allikale viitamisel on reprodutseerimine lubatud.

Illustratsioonide kasutamiseks või kopeerimiseks tuleb luba taotleda otse autoriõiguse valdajalt.

Online
QE-04-17-876-ET-N
ISBN 978-92-830-3893-1
doi:10.2864/4888

ET